

Adam Sudoł, *Polska na szachownicy wielkich mocarstw. Sekrety tajnej korespondencji dyplomatycznej (1941-1945)*, Bydgoszcz-Toruń 1995, ss. 214

Przedstawiona do recenzji publikacja zawiera szczególnie ważne dokumenty, które umożliwiają czytelnikom zapoznanie się nie tylko z tekstami, ale stwarzają okazję do przeprowadzenia analiz porównawczych. Autor wychodzi bowiem z nader słusznego założenia, że Polska nie była ani w okresie dwudziestoletniego suwerennego bytu, a tym bardziej w latach drugiej wojny światowej, takim podmiotem w polityce międzynarodowej, który określałby politykę wielkich mocarstw.

Zestaw dokumentów przygotowany do druku przez prof. Adama Sudoła, ułatwia zrozumienie faktu, że historia Polski tylko wtedy może być uważana za kompletną, jeśli jest ukazana na planie polityki wielkich mocarstw.

"Polonocentryzm" w jego potocznym znaczeniu, stanowi wyraz megalomanii narodowej i państwowej. Najnowsza historia Polski powinna zatem być przedstawiona w kontekście wydarzeń międzynarodowych. Tylko na tym tle można przedstawić jej miejsce w Europie i w świecie. W zrozumieniu tego celu - naukowego i dydaktycznego - pomocna będzie recenzowana publikacja.

Autor zgromadził i usystematyzował najistotniejsze fragmenty ściśle tajnej korespondencji przywódców Wielkiej Trójki (USA, ZSRR i Wielkiej Brytanii), posłania i noty dyplomatyczne, które wprawdzie były już publikowane w różnych zbiorach dokumentów. Zbiory te jednak miały niewielki nakład, wydane były dość dawno, często prawie trzydzieści lat temu.

W świetle tej korespondencji staje się widoczne traktowanie spraw polskich przez szefów trzech wielkich mocarstw.

Czytelnika będą niewątpliwie interesowały dokumenty, w których partnerzy Wielkiej Trójki wypowiadają się w kwestiach, dotyczących aktualnych i przyszłych losów narodu i państwa polskiego. W korespondencji, jak i w bezpośrednich rozmowach Roosevelta, Churchilla i Stalina uwidaczniają się (przy zróżnicowanych sympatiach i antypatiach) rozbieżności, dotyczące kształtu ustrojowego oraz politycznej orientacji "zrekonstruowanego" rządu RP.

Szczególną uwagę zwracają fragmenty dokumentacji (trzecia i czwarta część zbioru), które dotyczą polityki Związku Radzieckiego wobec Polski i Polaków. Umieszczono w nich wiele

unikalnych depech i pism, otrzymywanych przez polskie ośrodki polityczne w kraju i na emigracji, a także odpowiedzi strony polskiej na przedstawiane jej zarzuty i pomówienia.

Walorem publikacji jest uwzględnienie szeregu ważnych dokumentów znanych polskich polityków - Władysława Sikorskiego, Stanisława Mikołajczyka, Edwarda Raczyńskiego, Stanisława Kota, generała Władysława Andersa i pułkownika Leopolda Okulickiego.

W tych materiałach o charakterze źródłowym, czytelnicy odnajdą wiele wątków tematycznych, w tym również sprawy zerwania i ewentualnego wznowienia stosunków dyplomatycznych między rządami RP i ZSRR. Rozmowy, depeche i listy z przywódcami radzieckimi, ukazują również stanowisko polityków polskich wobec ewakuacji Armii Polskiej ze Związku Radzieckiego na Bliski Wschód i losów osób deportowanych oraz aresztowanych przez NKWD. Zagadnienia te stanowią istotną część ogólnego problemu wykorzystania Polskich Sił Zbrojnych dla realizacji własnych hegemonalnych planów mocarstw, wchodzących w skład Wielkiej Koalicji, rozdzieranej wprawdzie rozmaitymi sprzecznościami, ale zawierających kompromis w kwestii polskiej. Znalazło to szczególnie wyraz w ustaleniach międzynarodowych konferencji w Teheranie, w Jałcie i w Poczdamie. W trakcie czytania tych dokumentów można ułatwić sobie ukształtowanie poglądu na rolę tych mocarstw w formowaniu przyszłych granic państwa polskiego, jego ustrojowego oblicza bez należytego konsultowania tych decyzji z politykami polskimi, a najczęściej wbrew ich stanowisku.

Zbiór dokumentów posiada szczególne walory dydaktyczne i dlatego powinien być rozpowszechniony w środowisku nauczycieli historii, politologów, studentów oraz uczniów klas licealnych, przygotowujących się do egzaminów na kierunki humanistyczne i prawnicze w wyższych uczelniach.

Publikacja ta daje w zwartej postaci kwintesencję dokumentacyjną, tym bardziej pożyteczną, gdyż dostęp do wielu wydawnictw źródłowych, z których czerpał prof. A. Sudoł, jest nader utrudniony ze względu na dawno wyczerpane, a obecnie w ogóle nie wznawiane wydania.

Karol Grünberg